

DEZSÉNYI BÉLÁNÉ SZEMZŐ PIROSKA
1907—1982

A Magyar Könyvszemle olvasója érdekes polémiának lehetett tanúja az 1942—1943-as években. A vita arról folyt: vajon a Kossuth szerkesztette Pesti Hírlap 1841-es évfolyamának — második kiadásában is megjelent — első fele mutációnak tekinthető-e avagy sem? Az akkoriban pályára lépett Szemző Piroska azt bizonygatta, hogy igen, s ezzel kívánta megcáfolni a Hírlaptár neves munkatársának Dezsényi Bélának egy korábban leírt véleményét. A válaszok és viszontválaszok már-már a tudományos érveken kívüli érzelmi felhangokat is tartalmaztak, s végül is a szerkesztőségnek kellett a vitát egyértelmű határozottsággal lezárni s kimondani, hogy a második kiadás nem mutáció.

Hogy a két munkatárs nemcsak vitatkozott, hanem kapcsolatuk együttműködéssé szelődött, arról egy ugyancsak 1943-ból származó kis vékonyka füzet tanúskodik, amely a katolikus sajtó hazai irodalmát gyűjtötte össze. S nemsokára jött az ostrom, a nélkülözések, — közben a tudós együttműködése házassággal végződött.

Szemző Piroska hivatali pályafutása szinte kicsinyített szakma- és intézménytörténet. 1932-ben szerzett bölcsészdoktori oklevelet a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen. Még tartott a gazdasági világválság, s így nem tudott mindjárt megfelelő munkakörben elhelyezkedni. 1935-ben nyílt lehetőség, hogy díjtalan próbaszolgálatos gyakornoki minőségben a Magyar Nemzeti Múzeumhoz pontosabban: a Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Országos Könyvtárába kerüljön. Két év ingyenes gyakornoki

szolgálat után 1937-ben tett könyvtári szakvizsgát, s ez idő tájt kerül át a Könyvfeldolgozó Osztályról, amelyet Goriupp Alisz vezetett — a Szinnyi József alapította híres Hírlaptárba. Még mindig nem kapott fizetést, s 1938-tól 1942-ig is csak gyakornoki ösztöndíjat, amelynek évi összege 600 pengő volt. 1942-től is csak tiszteletdíjban részesült, de ez sem sokban haladta meg az ösztöndíjat.

Házasságkötésük után (Dezsényi Bélát 1945 után kinevezték a Hírlaptár vezetőjévé) kénytelen volt elhagyni korábbi munkahelyét s 1945—1949 között a Magyar Nemzeti Múzeum Természettudományi Könyvtárba került. Tíz évi szolgálat után ekkor nevezték ki I. osztályú múzeumi segéd-őrré. 1946-ban osztályvezetővé lépett elő. Majd 1949—1951 között az Országos Magyar Történelmi Múzeum Magyar Történelmi Képcsarnokban dolgozott tovább. Feladata a reformkori folyóiratok művészeti mellékleteinek feldolgozása volt. 1951—1954: ismét változás állt be pályafutásában. A Népkönyvtári Központba helyezték az állománygyarapítás csoportvezetőjének. Ez az intézmény látta el — még a megyei könyvtárak létesítése előtt időben — a vidéki körzeti könyvtárakat az újonnan megjelenő könyvekkel és a kiküldött könyvek katalógus céduláival is.

Kilenc utolsó szolgálati évét Szemző Piroska ismét az Országos Széchényi Könyvtárban, az Olvasószolgálati és Tájékoztató Osztályon töltötte el.

Ami Szemző Piroska tudományos tevékenységét illeti: huszonnégyszáz éves volt, amikor 1931-ben megjelent doktori értekezése Német írók és pesti kiadók a 19. században (1812—1878) címmel. A kitűnően felépített dolgozat nagyobbik fele sajtótörténet. A Budán és Pesten megjelenő szépirodalmi folyóiratok: Pannonia, Iris, Der Spiegel, Der Ungarn tartalmi elemzésén keresztül mutatja be a német és osztrák írók jelenlétét reformkori kultúránkban. A dolgozat második része Hartleben Konrád és Heckenast Gusztáv kiadói tevékenységét vizsgálja a fenti szempontok alapján. A kis tanulmánykötet filológiai mélységét beszédesen dokumentálja a kiadvány függelékében közreadott levelezés, amely félreérthetlenné teszi, hogy a kötet összeállítója a nyomtatott forrásokon túlmenően levéltári kutatásokat is folytatott.

Szemző Piroska vonzalma a német irodalom iránt későbbi munkálkodását is meghatározta. Mint sajtótörténész kisebb összefoglalókat állított össze, a 19. század második felében megjelenő Pester Zeitungról és a Pester Sonntagsblatttról. S Heckenast Gusztáv munkássága iránti vonzalma még a hatvanas években sem hagyta el, feltárta a kiadó munkájának zenetörténeti, képzőművészeti és sajtótörténeti vonatkozásait.

Sajtótörténeti munkái közül figyelmet érdemelnek kisebb dolgozatai a reformkori újságírásról s gyermek és ifjúsági lapjaink történetéről.

Hogy szépírói vénája is volt, azt az Arany János napjai című kötete is bizonyítja, amely Arany írásainak a felhasználásával rajzolt érzékletes portrét a Toldi írójáról. — S hogy írásainak, érdeklődésének távolabbi horizontjait is felidézük elég megemlítenünk Bartók Béla olvasmánylme nyeiről vagy Glatz Oszkár pályakezdéséről szóló résztanulmányait és forrásfeltárásait. 1962-ben történt nyugdíjba vonulása után az Eötvös Loránd Tudományegyetem 19. századi magyar irodalomtörténeti tanszékén dolgozott tovább, megbízásos munkaviszonyban.

Férje viszonylag korai halálát a feleség lelkileg megrokknva, de hősies ellenállással viselte. Tudta, hogy még feladatai vannak: azok elvégzésére, befejezésére gyűjtötte erejét. Közreműködött a Jókai kritikai kiadás előkészítésében, tudós erudícióval kutatva a nagy író osztrák kapcsolatait, különös tekintettel a 21 kötetből álló Osztrák Magyar Monarchia Írásban és Képben című sorozat szerkesztésében való részvételére. Folytatta korábbi kutatásait Vajda Jánosról, feldolgozta annak sajtóvállalkozásait (Nővilág, Magyar Sajtó), napfényre hozva elfeledett röpiratait (Az Ifjú Magyarország) és megrajzolva a költő két szerelmének Ginának és Bartos Rózának arcképét. Ezekben a késői alkotó években öntötte végleges formába több évtizedes sajtótörténeti kutatásainak remekét, nemzetközileg is jegyzett tanulmányát a magyarországi újságkiadás kezdeteinek illusztrációiról.

Könyvtárosi magatartását beszédesen jellemzik egykori visszaemlékezései (= Könyvtáros, 1968), amelyben leírta, hogyan tért vissza 1945. januárjában, amikor Budán az ágyúk dörögtek, az elhagyott múzeumépületbe, hogyan kereste fel a pincehelyiségekbe menekített hírlapállományt, s hogyan kezdte meg lelkes segítőtársaival a háborús károk eltakarítását. Ez az önkéntesen vállalt és áldozatkész szolgálat jellemezte mindvégig hivatali és kutató munkáját.

Személyében könyvtárunk előző nemzedékének tudós könyvtáros képviselője távozott körünkből.

Lakatos Éva